

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Rodna perspektiva u Planu razvoja Grada Pirota i preporuke za izradu srednjoročnog plana razvoja

Autorka: Sarita Bradaš

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Publikacija je pripremljena u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

Sadržaj

Reč unapred	3
Uvodne napomene	4
Pokazatelji društvenog razvoja u Pirotu	5
Stanje u lokalnoj zajednici – iz ugla cilja održivog razvoja 5 Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i devojčica	6
Ekonomski položaj žena	6
Nasilje prema ženama i deci	9
Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu	10
Učestvovanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou	12
Lokalizacija ciljeva održivog razvoja i rodna perspektiva	14
Analiza integrisanosti rodne perspektive u Plan razvoja Grada Pirota	16
Pripremna faza i organizacija procesa	17
Pregled i analiza postojećeg stanja	17
Formulisanje ciljeva i mera za njihovo ostvarivanje	19
Praćenje i vrednovanje	20
Literatura	26

Reč unapred

Publikacija *Urođnjavanje srednjoročnog plana razvoja Grada Pirota* nastala je u okviru platforme *Održivi razvoj za sve*, formirane sa ciljem uspostavljanja društvenog dijaloga između najznačajnijih nedržavnih aktera u Srbiji kao što su organizacije civilnog društva, poslovna zajednica, akademska i istraživačka zajednica, profesionalna udruženja, mediji i građani/ke, a kako bi se uskladili razvojni prioriteti Republike Srbije sa ciljevima postavljenim u Agendi za održivi razvoj 2030. Ujedinjenih nacija. Platformu *Održivi razvoj za sve* podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, kao deo projekta *Reforma javnih finansija - Agenda 2030*. Partneri na sprovođenju platforme su Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju i Timočki omladinski centar.

U okviru platforme *Održivi razvoj za sve*, Fondacija Ana i Vlade Divac te Fondacija Centar za demokratiju sprovode aktivnosti na nacionalnom i na lokalnom nivou koje se u prvom redu bave društvenom dimenzijom održivog razvoja. U Pirotu se projektne aktivnosti realizuju u saradnji sa lokalnim organizacijama: Žene juga, Udruženje žena Lav i Udruženje Zvono.

Publikacija *Urođnjavanje srednjoročnog plana razvoja Grada Pirota* nastala je kao rezultat analize Plana razvoja Grada Pirota 2021 - 2028, analize podataka u oblasti socijalnog i ekonomskog razvoja sa posebnim osvrtom na pitanja rodne ravnopravnosti, kao i konsultacija sa predstavnicama lokalne samouprave i udruženjima: Žene juga, Zvono, Udruženje žena Lav, Pirgos, Vizija, Udruženje Izvorsko Zrno, Seosko gazdinstvo Veljković Dojkinci, Zlatne ruke i Vredne ruke. Na osnovu nalaza analize formulisane su preporuke koje treba da doprinesu uključivanju rodne perspektive u svim fazama planiranja i izrade budućeg Srednjoročnog plana razvoja Grada Pirota.

Uvodne napomene

Grad Pirot je na sednici Skupštine Grada Pirota, održanoj 25. juna 2021. godine, usvojio Plan razvoja 2021 - 2028. godine a koji će biti osnova za izradu Srednjoročnog plana razvoja čije usvajanje predstoji. Zakonodavni okvir u Republici Srbiji¹ definiše odgovornosti i obaveze lokalnih samouprava kao organa javne vlasti da, sa jedne strane, kontinuirano prate ostvarivanje rodne ravnopravnosti u oblasti društvenog života za koju su nadležni, primenu međunarodnih standarda i Ustavom garantovanih prava u toj oblasti, upotrebu rodno osetljivog jezika, a sa druge strane da vode politiku jednakih mogućnosti za žene i muškarce, kao i da planiraju, donose, sprovode i javno objavljuju rezultate posebnih mera.

U sprovođenju politike jednakih mogućnosti² lokalne samouprave trebalo bi da: 1) obezbede ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim fazama planiranja, pripreme, donošenja i sprovođenja odluka koje utiču na položaj žena; 2) prilikom donošenja politika i odlučivanja o pravima, obavezama i na zakonu zasnovanim interesima uzimaju u obzir različite interese, potrebe i prioritete žena i muškaraca; 3) preduzimaju mere kojima se obezbeđuje jednaka polazna tačka za ostvarivanje principa jednakih mogućnosti za lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju po osnovu pola, polnih karakteristika, odnosno roda, a posebno pripadnika osetljivih društvenih grupa. U okviru posebnih mera³, a od značaja za politike na lokalnom nivou su: primena urođnjavanja i rodno odgovornog budžetiranja u postupku planiranja, upravljanja i sprovođenja planova, projekata i politika; uravnotežena zastupljenost polova u upravnim i nadzornim telima i na položajima; prikupljanje relevantnih podataka razvrstanih po polu i njihovo dostavljanje nadležnim institucijama.

Rodna ravnopravnost je u Agendi 2020 istaknuta kao poseban cilj održivog razvoja (COR 5), ali je pitanje rodne ravnopravnosti uključeno u svih 17 COR, a koji sadrže 45 potciljeva i 54 pokazatelja koji se odnose na rodnu ravnopravnost (Dugarova, 2018). Postizanje rodne ravnopravnosti doprinosi održivom ekonomskom rastu i dostojanstvenom radu (COR 8), jačanju ljudskog kapitala kroz zdravlje (COR 3) i obrazovanje (COR 4), što ima značajne implikacije na smanjenje siromaštva (COR 1) i nejednakosti (COR 10). Rodna ravnopravnost je presudna za postizanje bezbednosti hrane (COR 2), rešavanje problema klimatskih promena (COR 13).

U Planu razvoja se navodi da će „jedan od bitnih aspekata u okviru razvoja društvenih delatnosti, a i šire, biti posvećivanje pažnje perspektivi rodne ravnopravnosti i daljem razvoju mehanizama za unapređenje rodne ravnopravnosti“ (str. 5) i dalje, da je „u svim oblastima društvenih delatnosti obuhvaćena (je) rodna perspektiva, jednakost muškaraca i žena na svim nivoima. Pitanje rodne ravnopravnosti jedan je od segmenata kojim se Grad Pirot posvećeno bavi godinama unazad. Formirana je Komisija za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti (2011),

1 Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. glasnik RS", br. 52/2021), član 25.

2 Ibid, član 7.

3 Ibid, član 10.

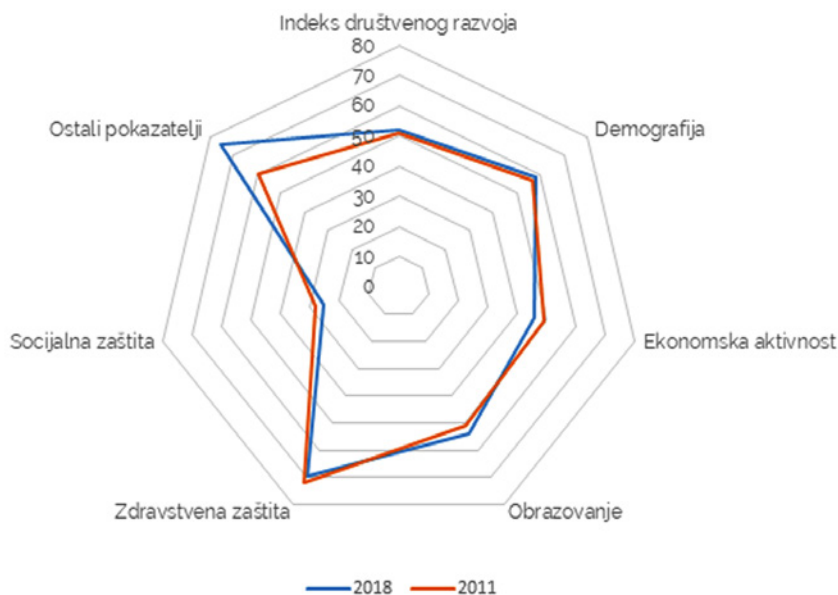
potom je potpisana Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti (2013), u toku je izrada Lokalnog akcionog plana za rodnu ravnopravnost i formirana je Ženska odbornička mreža, a jedan od prioriteta unapređenja politika rodne ravnopravnosti usmeren je na zapošljavanje žena. Grad Piroć pristupio je sprovođenju rodno odgovornog budžetiranja kroz proces postupnog uvođenja rodno budžetiranja u skladu sa zakonom.“(str.10).

Cilj analize koja je pred nama je da utvrdimo u kojoj meri je rodna perspektiva prisutna u Planu razvoja Grada Piroć te da na osnovu dobijenih nalaza izradimo preporuke za urodñjavanje Srednjoročnog plana razvoja Grada Piroć za period 2021-2023. godine.

Pokazatelji društvenog razvoja u Pirotu

Indeks društvenog razvoja⁴ prati kvalitet života i društvene participacije u šest oblasti: demografija, ekonomska aktivnost, obrazovanje, socijalna zaštita, zdravstvena zaštita, ostali pokazatelji kvaliteta života i društvene participacije. Poređenje vrednosti indeksa društvenog razvoja Pirota 2011. i 2018. godine (slika 1) pokazuje pad od jednog poena, pri čemu je pad zabeležen u oblasti ostalih pokazatelja kvaliteta života i društvene participacije (-15,9), obrazovanja (-3,5) i demografije (-1,5), dok je rast indeksa zabeležen u oblasti ekonomske aktivnosti (3,4), socijalne zaštite (2,8) i zdravstvene zaštite (2,6).

Slika 1. Pokazatelji društvenog razvoja u Gradu Pirotu u 2011. i 2018. godini

Izvor podataka Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike – Indeks društvenog razvoja, prikaz autorke

Najniže vrednosti indeksa društvenog razvoja su za oblast ostalih pokazatelja kvaliteta života i društvene participacije, što se dogodilo prvenstveno zbog porasta učešća učinilaca krivičnih dela i porasta broja žena žrtava porodičnog nasilja. Demografski indikatori pokazuju nepovoljan trend⁵: udeo osoba mlađih od 15 godina je smanjen sa 12,7% u 2011. godini na 12,1% u 2019. godini, dok je istovremeno udeo starih (65 i više godina) povećan sa 20,1% na 24,4%.

⁴ Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/indeks/>

⁵ Izvor podataka Republički sekretarijat za javne politike, Analitički servis JLS

Navedeno je rezultiralo povećanjem indeksa starenja (odnos broja stanovnika starih 65 i više godina i broja stanovnika starih 0–14 godina) sa 154,1 na 190,1, što Pirot svrstava među lokalne samouprave sa najvišom vrednošću ovog indeksa. U isto vreme je učešće stanovništva radnog uzrasta smanjeno sa 67,3% na 63,5%, što je za posledicu imalo rast stope zavisnosti starijeg stanovništva, tako da su u Pirotu u 2019. godini na pet osoba radnog uzrasta dolazile dve osobe starije od 65 godina. Ubrzano starenje stanovništva imaće značajne reperkusije pre svega na oblasti zdravstvene i socijalne zaštite zbog porasta tražnje za uslugama zdravstvene i socijalne zaštite, pa bi u planu razvoja lokalne samouprave navedene trendove trebalo uzeti u obzir pri definisanju ciljeva i mera u navedenim oblastima.

U oblasti ekonomske aktivnosti u posmatranom periodu zabeležen je napredak u svim indikatorima (stepen samofinansiranja JLS, prihodi od poreza na dohodak građana po stanovniku, stopa zaposlenosti, stopa nezaposlenosti i prosečna neto zarada). Stopa zaposlenosti u periodu od 2011. do 2018. godine porasla je za 5,6 procentnih poena (sa 37,7% na 43,3%), a istovremeno je broj zaposlenih povećan za svega 2,5% (sa 14.721 u 2011. na 15.088 u 2018. godini)⁶, što znači da je do povećanja stopa zaposlenosti došlo najvećim delom zbog smanjenja broja stanovnika radnog uzrasta (za 11%). U pogledu nezaposlenosti došlo je do pada kako stopa nezaposlenosti (sa 33,3% na 27,4%) tako i apsolutnog broja nezaposlenih (za 25%). U pogledu strukture nezaposlenih u odnosu na 2011. godinu zabeleženo je nekoliko negativnih trendova u 2018. godini. Učešće nezaposlenih sa višim i visokim obrazovanjem povećano je sa 13% na 16%, učešće starijih nezaposlenih sa 27,2% na 37,9%, učešće žena sa 42,4% na 53,6%. Uprkos tome što raste učešće nezaposlenih koji su bili u radnom odnosu (sa 71,8% na 77,6%), broj korisnika novčane naknade za vreme nezaposlenosti je smanjen je za 17% (sa 753 na 628)⁷.

Po vrednosti indeksa socijalne zaštite Pirot se nalazi na 83. mestu među 173 jedinice lokalne samouprave. Obuhvat stanovnika koji dobijaju novčanu socijalnu pomoć u 2018. godini iznosio je 2,12% što je blago povećanje u odnosu na 2011 (1,98%). Učešće korisnika dečijeg dodatka palo je sa 29,6% u 2011. godini na 20,2% u 2018. godini⁸. U odnosu na 2011, broj korisnika socijalne zaštite povećan je 1,8 puta, što je praćeno smanjenjem broja stručnih saradnika i, posledično, povećanjem njihovog opterećenja odnosno smanjenjem efikasnosti – u odnosu na 2011. godinu odnos broja korisnika i stručnih saradnika povećan je sa 386 na 1110⁹.

Stopa realnog rasta izdvajanja iz budžeta Pirota za socijalnu zaštitu je iznosila 99% u 2018. godini u odnosu na 2015. godinu (Matković, 2020). Ipak dvostruko veća izdvajanja su i dalje nedovoljna za unapređenje dostupnosti usluga na lokalnom nivou. U odnosu na druge lokalne samouprave Pirot se po izdvajanjima za socijalnu zaštitu po stanovniku (287 dinara) nalazi na 85. mestu od 136 lokalne samouprave, a izdvajanja su za 43% niža od proseka za Republiku Srbiju u 2018. godini¹⁰.

6 Ibid.

7 Ibid.

8 Ibid.

9 Izvor podataka RZS DevInfo baza

10 Izvor podataka: Sekretarijat za javne politike -Analitički servis JLS

Stanje u lokalnoj zajednici – iz ugla cilja održivog razvoja 5 Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica

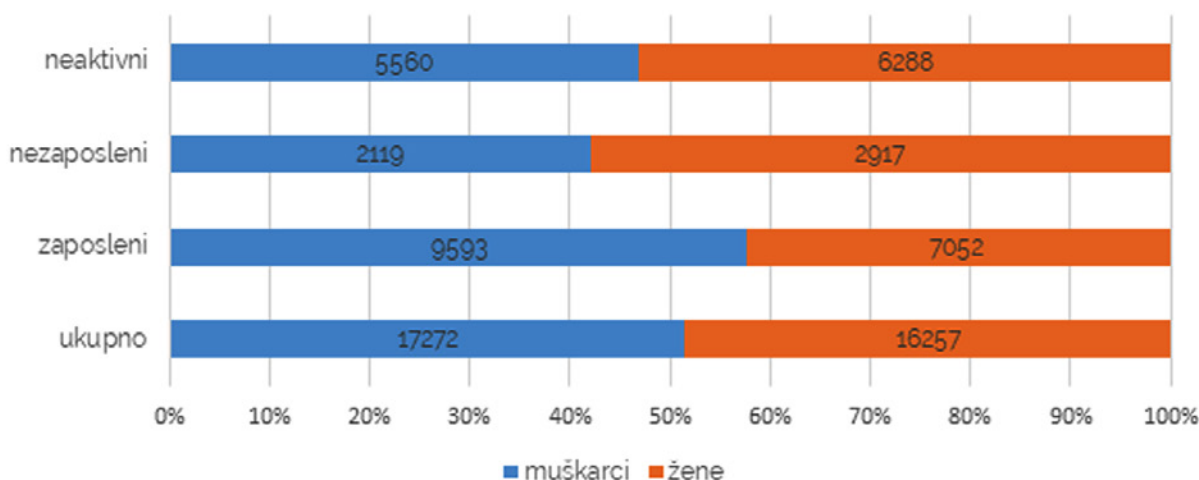
U nastavku dajemo prikaz stanja u Pirotu u četiri ključne oblasti važne za postizanje COR 5: ekonomski položaj žena, nasilje prema ženama, neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu te učestvanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou.

Ekonomski položaj žena

Uravnoteženo učešće muškaraca i žena na tržištu rada uz postizanje produktivne i dostojanstvene zaposlenosti jednako za muškarce i za žene ključni je faktor u osnaživanju žena i ostvarenju rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou.

Podaci o strukturi stanovništva radnog uzrasta (15-64 godine) prema položaju na tržištu rada i polu (slika 2) ukazuju na nejednakosti muškaraca i žena u pristupu zaposlenju. Učešće žena radnog uzrasta u ukupnom stanovništvu iznosi 48,5%, među zaposlenima ih je 42,4%, među nezaposlenima 57,9%, a među stanovnicima radnog uzrasta koji su izvan tržišta rada (neaktivni) je 53% žena.

Slika 2. Stanovništvo uzrasta 15-64 godine prema položaju na tržištu rada i polu u 2020. godini

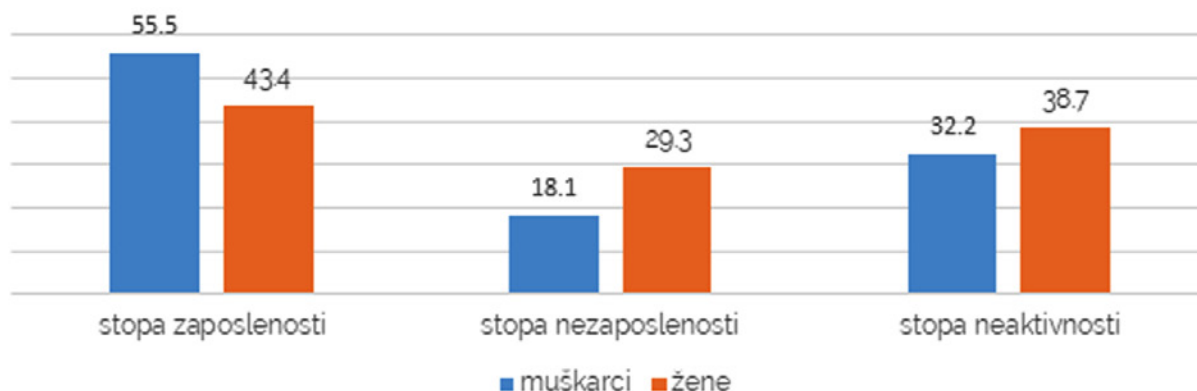
Izvor podataka Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti i stanovništvu; DevInfo baza za podatke o registrovanoj nezaposlenosti

Napomena: Podaci o registrovanoj zaposlenosti su prema opštini prebivališta.

Na nepovoljnu situaciju na tržištu rada Pirota i rodne nejednakosti ukazuju podaci o osnovnim indikatorima tržišta rada (slika 3): nešto manje od polovina stanovništva radnog uzrasta

je zaposleno, pri čemu je evidentan rodni jaz u stopama registrovane zaposlenosti (55,5% kod muškaraca i 43,4% kod žena) i stopama registrovane nezaposlenosti (18,1% kod muškaraca i 29,3% kod žena). Blizu trećine muškaraca (32,2%) i dve petine žena (38,7%) radnog uzrasta je isključeno sa tržišta rada.

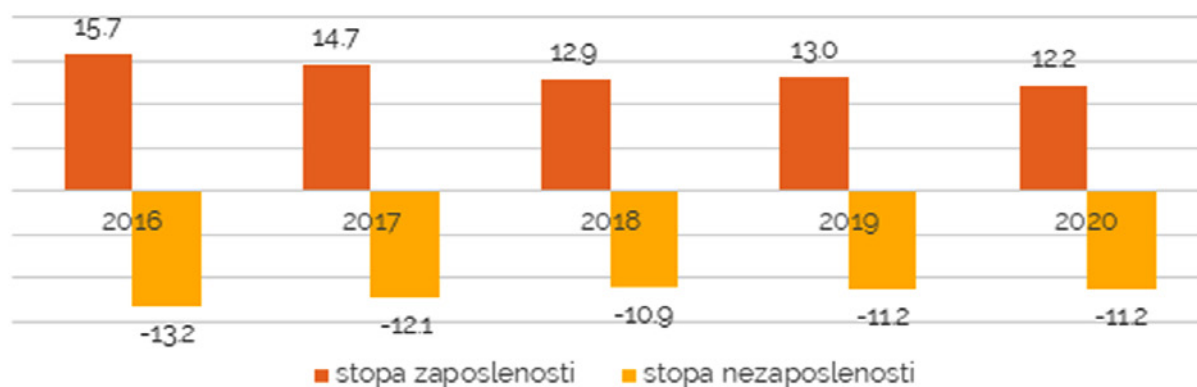
Slika 3. Osnovni indikatori tržišta rada za stanovništvo uzrasta 15-64 godine prema polu u 2020. godini (u %)

Izvor podataka Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti i stanovništvu; DevInfo baza za podatke o registrovanoj nezaposlenosti; proračun i prikaz autorke

Na nejednakosti na tržištu rada ukazuje značajan rodni jaz u indikatorima zaposlenosti i nezaposlenosti (slika 4) u posmatranom periodu. Razlike u stopama zaposlenosti muškaraca i stopama zaposlenosti žena beleže pad sa 15,7 procentnih poena u 2016. godini na 12,2 procentna poena u 2020. godini. U blagom padu je rodni jaz u nezaposlenosti sa 13,2 procentnih poena u 2016. godini na 11,2 procentna poena u 2020. godini.

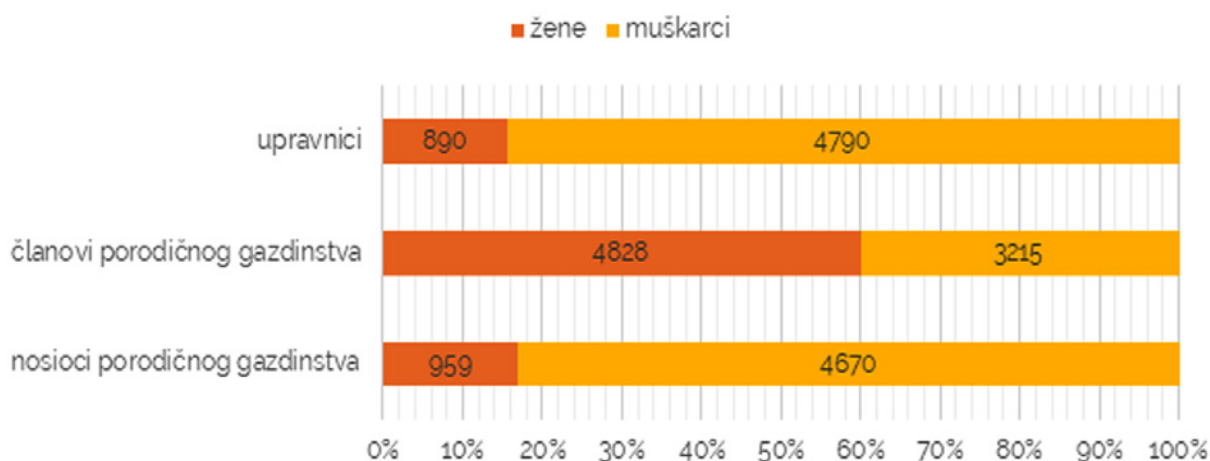
Slika 4. Rodni jaz u stopama zaposlenosti i nezaposlenosti stanovništva uzrasta 15-64 godine (u procentnim poenima)

Izvor podataka Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti i stanovništvu; DevInfo baza za podatke o registrovanoj nezaposlenosti; proračun i prikaz autorke

Na teritoriji grada Pirota skoro trećina stanovništva živi u 70 seoskih naselja¹¹. Žene na selu su zbog nemogućnosti za alternativno zapošljavanje van poljoprivrede isključene sa tržišta rada i najčešće su angažovane na neplaćenim porodičnim i/ili kućnim poslovima. Samo je 17% poljoprivrednih gazdinstava u Pirotu registrovano na žene, a samo 15,7% žena su upravnice gazdinstava. Žene čine većinu (60%) među neplaćenim pomažućim članovima domaćinstva (slika 5). Pored nemogućnosti zapošljavanja u ruralnim sredinama, nedostupnost i/ili ograničena dostupnost usluga javnih službi (zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita, predškolsko vaspitanje i obrazovanje, specijalizovana zaštita posebno osetljivih društvenih grupa, specijalizovane aktivnosti kao što je besplatna pravna pomoć i sl.) uzroci su trajne migracije pre svega mladih žena iz sela (Bradaš i dr, 2018). Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja je u seoskim sredinama na teritoriji Pirota dostupan samo deci uzrasta 5,5 - 6,5 godina¹². Usluge zdravstvene zaštite u seoskim sredinama dostupne su u četiri seoske ambulante i kroz rad dve terenske ekipe. Budući da služba opšte medicine pokriva više od polovine naselja¹³ evidentno je da određeni broj stanovnika u seoskim naseljima nema pristup zdravstvenoj zaštiti u svom mestu.

Slika 5. Angažovana radna snaga na poljoprivrednim gazdinstvima prema polu

Izvor podataka Republički zavod za statistiku – Opštine i regioni u Republici Srbiji

Diskriminacija žena – ključni problemi

„Neuvođenjem rodne dimenzije u dokument vezan za decenijski razvoj našeg grada, jasno je pokazana nezainteresovanost za poboljšanje položaja žena. Najjasnije je potvrđena nevidljivost žena, kao i nebriga za njihove interese.

„Posebno je izražena diskriminacija samohranih majki i majki sa malom decom (ili malim detetom), kao i žena koje se nisu ostvarile kao majke.“

Predstavnice NVO

¹¹ Nacrt plana razvoja Grada Pirota, str. 18-20

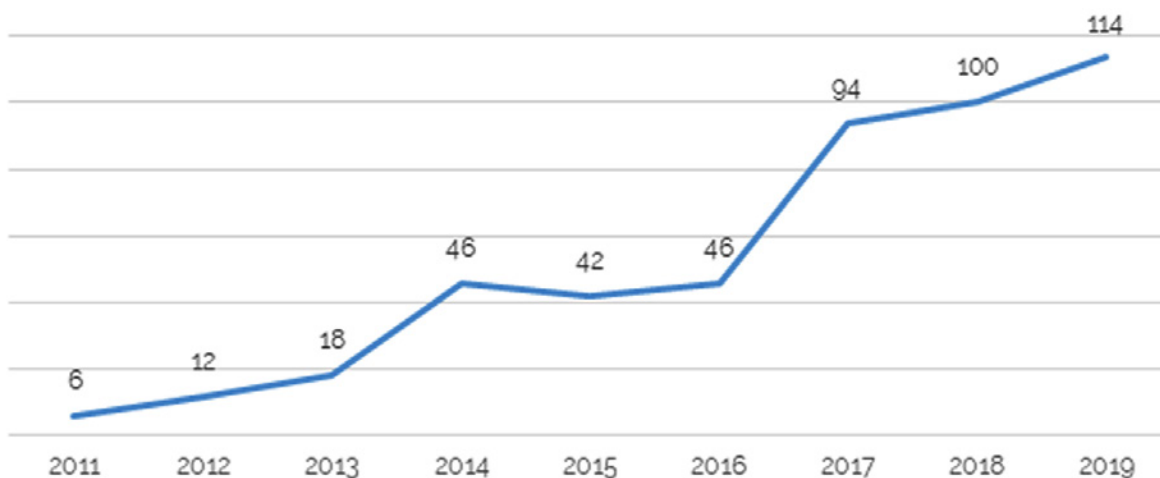
¹² Ibid. str. 120

¹³ Ibid. str. 110

Nasilje prema ženama i deci

Od 2011. godine uočljiv je trend naglog uvećanja broja prijavljenih slučajeva nasilja prema ženama, pri čemu treba imati u vidu da veliki broj slučajeva nasilja ostaje neprijavljen (slika 6). U periodu od 2011. do 2019. godine broj prijavljenih slučajeva nasilja prema ženama povećan je čak devetnaeset puta. Uprkos tome, u Pirotu nije obezbeđena usluga prihvatišta za žrtve nasilja.

Slika 6. Broj prijavljenih slučajeva nasilja prema ženama u Pirotu

Izvor podataka Republički zavod za statistiku DevInfo baza podataka, prikaz autorke

Prilikom izrade plana razvoja, i kasnije, srednjoročnog plana razvoja, jedinice lokalne samouprave treba da vode računa o obavezama koje imaju po Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, a to je preduzimanje mera kojima se obezbeđuje da sve žrtve nasilja imaju lako dostupan pristup opštim i specijalizovanim uslugama podrške, kao i sprovođenje mera za sprečavanje nasilja. Opšte mere koje treba da budu dostupne žrtvama nasilja su psihosocijalna pomoć i besplatna pravna pomoć, dok su specijalizovane usluge podrške: usluge SOS telefona za devojke i žene sa iskustvom rodno zasnovanog nasilja, obezbeđivanje sigurnog smeštaja ženama žrtvama nasilja i njihovoj deci u sigurnim kućama ili prihvatištima, obavljanje specijalističkih i sudsko-medicinskih (forenzičkih) lekarskih i laboratorijskih pregleda i pružanje psihološke podrške, pružanje besplatne podrške žrtvama seksualnog nasilja, koji su dostupni 24 časa, sedam dana u nedelji, sprovođenje programa specijalizovanih savetovališta za žrtve nasilja. Finansiranje sigurnog smeštaja ženama žrtvama nasilja i njihovoj deci u sigurnim kućama ili prihvatištima, kao i pružanje besplatne podrške žrtvama seksualnog nasilja, u isključivoj je nadležnosti jedinica lokalne samouprave.

Nasilje nad ženama – ključni problemi

„Često žene ne prijavljuju nasilje u porodici ili na poslu iz mnogo razloga. Kada to ipak urade, suoče se sa diskriminacijom na prvoj instanci, a to je policijska intervencija. Ukoliko žena i tu prepreku prođe, suoči se sa nedostatkom novca ili podrške od strane primarne porodice i zakona. Ovo govorim iz iskustva u radu sa ženama žrtvama nasilja. Poražavajuće je što neke od njih prođu kroz ovakvo iskustvo i vrate se nasilniku. Razlog je uglavnom ekonomska zavisnost, ali i nedostatak mehanizama da im pomognemo.”

„Nasilje nad ženama prisutno je u svakom obliku, u svim oblastima života i rada.”

Predstavnice NVO

Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu

Nižem učešću žena na tržištu rada doprinosi njihovo angažovanje u ekonomiji staranja. Nedostupnost usluga brige o deci, starima i nemoćnima jedan je od ključnih razloga isključenosti žena sa tržišta rada. Nedostupnost usluga socijalne zaštite opterećuje pre svega **žene**, budući da se one većinski staraju o deci, starima i nemoćnim odraslim.

U Pirotu su stanovnicima dostupne svega tri usluge socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave: lični pratilac, dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom te pomoć u kući za starije i odrasle. Usluge su dostupne samo korisnicima iz urbanih sredina, pri čemu je broj korisnika i obuhvat za svaku od usluga takav da možemo zaključiti da su usluge nedostupne za najveći broj potencijalnih korisnika (tabela 1).

Tabela 1 Ukupan broj korisnika/ca usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave u Pirotu u 2018. godini prema polu i stepenu urbanizacije

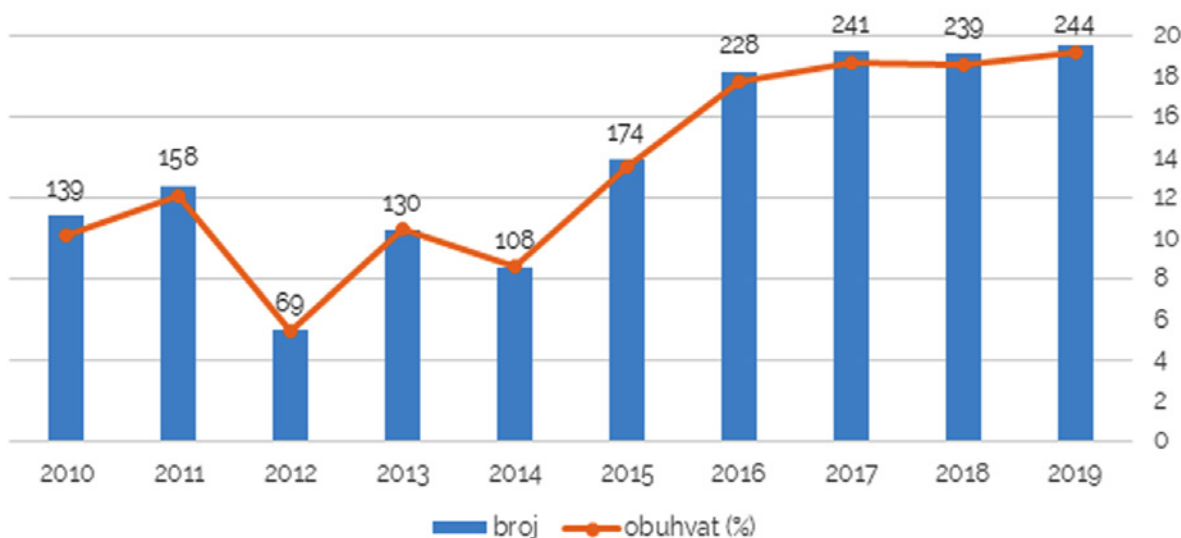
Usluga	Ukupno	Muško	Žensko	Urbano	Ostalo
Lični pratilac	4	4	0	4	0
Dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom	20	13	7	20	-
Pomoć u kući za starije i odrasle	60	16	44	60	-

Izvor podataka: Tim za socijalno uključivanje i smanjanje siromaštva, Baza podataka, Mapiranje usluga socijalne zaštite; prikaz autorke

Nedovoljna dostupnost usluga socijalne zaštite očigledna je ne samo kada se izrazi apsolutnim brojevima, već i kao ekvivalentan broj korisnika te kroz obuhvat (udeo korisnika u odnosu na broj stanovnika određenog uzrasta). Uslugom pomoći u kući za odrasle i starije obuhvaćeno je svega 0,53% starih 65 i više godina, a ukoliko se uzme u obzir ekvivalentan broj korisnika¹⁴, obuhvat je još niži i iznosi svega 0,3%. Uslugom ličnog pratioca obuhvaćeno je 0,04% dece do 17 godina, pri čemu je obuhvat niži za ekvivalentan broj korisnika¹⁵ i iznosi svega 0,03%. Dnevnim boravkom za decu i mlade obuhvaćeno je 0,12% dece i mladih od 0 do 25 godina što odgovara obuhvatu od 0,12% ekvivalentnih korisnika (Matković i Stranjaković, 2020).

Pored nedostatka usluga socijalne zaštite, dodatni problem predstavljaju nedovoljni kapaciteti u predškolskim ustanovama na području Pirota, naročito za mlade roditelje. U periodu od 2015. do 2019. godine došlo je do blagog porasta obuhvata dece do tri godine starosti predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Međutim, tek svako peto dete u Pirotu ima mogućnost upisa u jaslice (slika 7).

Slika 7. Deca uzrasta do tri godine u predškolskom vaspitanju i obrazovanju

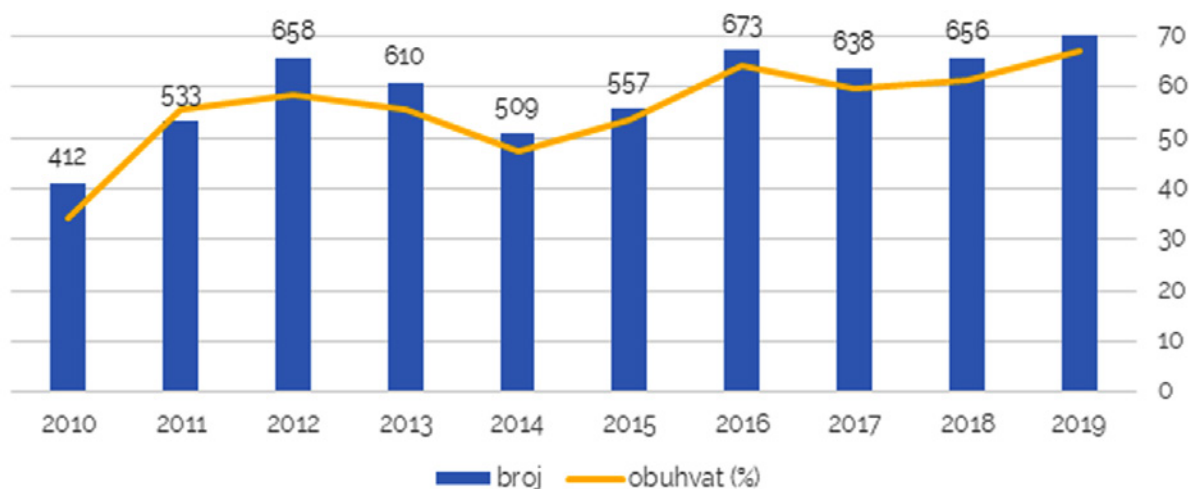
Izvor podataka: Republički zavod za statistiku DevInfo baza podataka, prikaz autorke

Situacija je bolja kada je u pitanju obuhvat dece od tri godine do polaska u pripremni predškolski program (slika 8). Međutim, obuhvat dece ostaje na nivou onog iz 2016. godine, tako da i dalje trećina dece nema pristup predškolskom vaspitanju i obrazovanju.

¹⁴ Za uslugu pomoć u kući ekvivalentan broj korisnika računa se na osnovu pretpostavke o jednakom intenzitetu i trajanju pružanja usluge svim korisnicima u svim JLS gde se obezbeđuju, po modelu dva sata dnevno pet dana u nedelji tokom 12 meseci. (prema Matković i Stranjaković, 2020).

¹⁵ Za usluge dnevnog boravka, ličnog pratioca deteta i personalne asistencije pretpostavka na osnovu koje se izračunava ekvivalentan broj korisnika zasniva se na radnom vremenu od osam sati dnevno pet dana nedeljno tokom cele godine. (prema Matković i Stranjaković, 2020)

Slika 8. Deca uzrasta od tri godine do polaska u PPP¹⁶ u predškolskom vaspitanju i obrazovanju

Izvor podataka Republički zavod za statistiku DevInfo baza podataka, prikaz autorke

Poseban problem predstavlja izuzetno nizak obuhvat predškolske dece iz manjinske romske zajednice. Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obuhvaćeno je u školskoj 2017/2018. godini samo 43 dece romske nacionalnosti¹⁷.

Vrednovanje neplaćenog rada i staranja kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici (potcijl 5.4) doprinelo bi ne samo blagostanju i kvalitetu života već bi imalo i značajan uticaj na položaj marginalizovanih i višestruko diskriminiranih grupa žena i devojčica (osobe sa invaliditetom, Romkinje, mlade i starije žene, žene iz ruralnih područja i dr).

Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu – ključni problemi

„Ne postoji žena koju sam srela ili radila sa njom a da se u nekom trenutku nije požalila na dodatne obaveze u domaćinstvu bila zaposlena ili ne. Ovde postoji potencijal za promenu, ukoliko ženama ukažemo da postoje načini za rešavanje. Većina žena nije svesna nametnutih obaveza zahvaljujući patrijarhalnom vaspitanju koje je u svim porama društva. Sve ovo deluje kao da je svaka naša "pobeda" u vezi poboljšanja položaja žena ustvari nametanje sve više obaveza ženama, jer se očituje neusklađenost kako u porodičnoj organizaciji tako i u zakonima na svim nivoima.

„Ova oblast zahteva veliku pažnju i predstavlja izazov u domenu promene svesti i tumačenja obaveznosti žene da određene aktivnosti obavlja.“

Predstavnice NVO

¹⁶ Pripremni predškolski program

¹⁷ Izvor: Lokalni akcioni plan za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Gradu Pirotu za period 2019 - 2021.

Učestvovanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou

Obaveza uspostavljanja uravnotežene zastupljenosti u organima upravljanja i organima nadzora posebno je istaknuta u članu 26. Zakona o rodnoj ravnopravnosti:

„U organima javne vlasti koji imaju organe upravljanja i organe nadzora, u skladu sa propisima na osnovu kojih su osnovani i unutrašnjim opštim aktima, obezbeđuje se uravnotežena zastupljenost polova u tim organima i na položajima.“ (stav 1)

„O uravnoteženoj zastupljenosti polova u organima iz stava 1. ovog člana stara se organ nadležan za imenovanje, odnosno davanje saglasnosti na imenovanje. Ovaj organ dužan je da preduzima posebne mere u slučaju kada u organima upravljanja i organima nadzora postoji osetno neuravnotežena zastupljenost polova.“ (stav 2)

„Organ javne vlasti dužan je da uspostavi kvantitativne i kvalitativne mehanizme praćenja napretka u dostizanju uravnotežene zastupljenosti polova u organima upravljanja i organima nadzora.“ (stav 4)

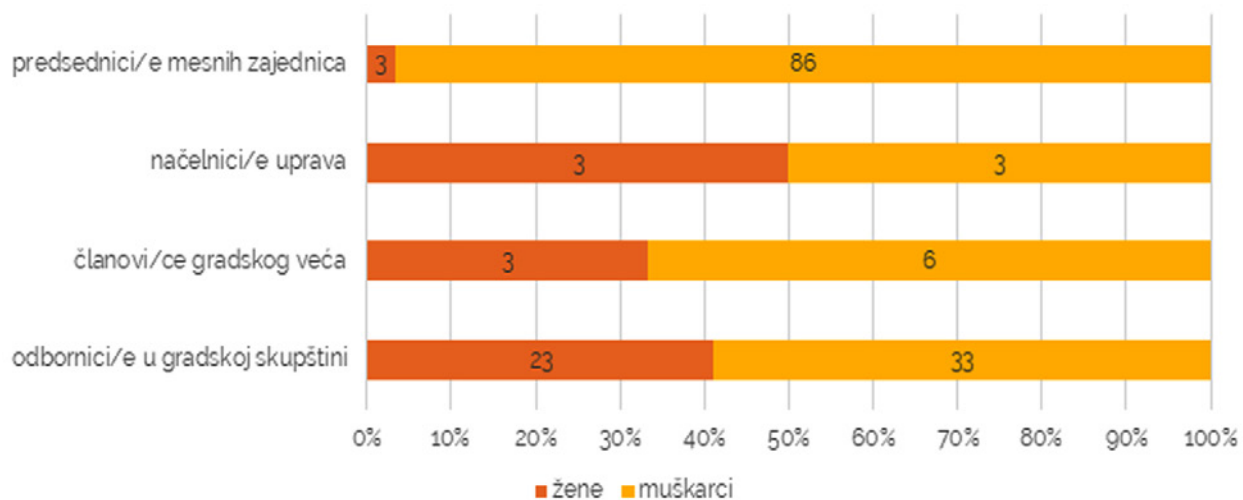
„Organ iz stava 2. ovog člana prati napredak u ostvarivanju dostizanja uravnotežene zastupljenosti polova u organima upravljanja i organima nadzora iz stava 1. ovog člana.“ (stav 5)

Podaci o zastupljenosti žena u organima jedinica lokalne samouprave, javnim preduzećima kao i u javnim ustanovama koje osniva lokalna samouprava jedan je od pokazatelja stanja u ostvarivanju rodne ravnopravnosti. Za potrebe analize podaci su prikupljeni upitnikom upućenim jedinicama lokalne samouprave.

Grad Pirot na čelu Skupštine grada ima predsednicu i potpredsednicu. U Skupštini grada žene su zastupljene sa 33,9%, i takvo učešće se beleži u kontinuitetu od 2016. godine. Pre toga, od 2012. do 2015. godine u Skupštini grada bilo je samo 3,6% žena¹⁸. U gradskom veću koje broji devet članova tri su žene. Na mestu načelnika gradskih uprava podjednako su zastupljeni muškarci i žene. U mesnim zajednicama je izražena rodna neravnopravnost - svega tri žene su na čelu mesnih zajednica ili 3% ukupnog broja predsednika/ca mesnih zajednica (slika 9).

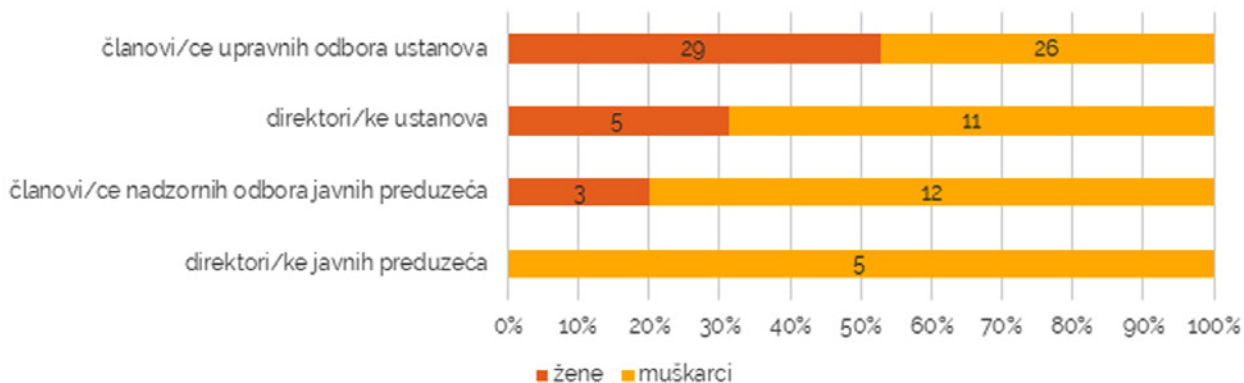
¹⁸ Izvor podataka: Sekretarijat za javne politike - Analitički servis JLS

Slika 9. Učešće žena i muškaraca u organima gradske vlasti

Među direktorima javnih preduzeća nema žena, dok je na čelu javnih ustanova u Pirotu pet žena (Galerija, Biblioteka, Centar za socijalni rad, Crveni krst i Predškolska ustanova). U upravljačkim telima ustanova podjednako su zastupljene žene i muškarci dok u nadzornim odborima javnih preduzeća dominiraju muškarci (80%) (slika 10).

Slika 10. Učešće žena i muškaraca u javnim preduzećima i ustanovama

Navedeni podaci upućuju na nedovoljnu zastupljenost žena, kako u organima jedinica lokalne samouprave (gradsko veće i mesne zajednice), tako i na mestima rukovođenja u ustanovama i javnim preduzećima, kao i u nadzornim odborima javnih preduzeća.

Grad Pirot ima stalno radno telo za rodnu ravnopravnost (Komisija za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti), kao i određenu osobu za rodnu ravnopravnost i obavljanje poslova ostvarivanja jednakih mogućnosti u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Nedovoljna je zastupljenost muškaraca u Komisiji za rodnu ravnopravnost budući da od ukupno 16 članova, samo su dvojica muškarci.

Učestvovanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou – ključni problemi

„Žene na pozicijama su politički postavljene i prate odluke stranaka iz kojih dolaze. Diskriminisane su u svakom pogledu, koliko god se trudile da unesu neku promenu. U našoj zajednici se to jasno vidi kroz dokumente koji se usvajaju“.

„Nemam dovoljno informacija da li su žene na ovim pozicijama u lokalnoj samoupravi samostalne u rukovođenju i donošenju odluka. Čini se da nisu, ali to treba istražiti.“

Predstavnice NVO

Lokalizacija ciljeva održivog razvoja i rodna perspektiva

Mreža Local2030¹⁹ ističe da COR sa jedne strane mogu pružiti okvir za politiku lokalnog razvoja, a sa druge strane lokalne vlasti mogu podržati postizanje COR delovanjem odozdo prema gore. Iako su COR globalni, njihovo postignuće će zavisiti od sposobnosti da se oni primene u lokalnim zajednicama, zbog čega regionalne i lokalne vlasti treba da budu u središtu Agende 2020.

U poglavlju IV Plana razvoja navodi se da je Grad Pirot „prilikom definisanja prioriteta programa i projekata, kao i pokazatelja ishoda, vodio računa o lokalizaciji ciljeva održivog razvoja, jasno naglašavajući vezu. Prilikom odabira programa i projekata, grad Pirot se primarno vodio pitanjem koje su to mere koje su značajne u lokalnom kontekstu, a čija implementacija doprinosi postizanju jednog ili više ciljeva održivog razvoja.“ (str.13). COR 5 nije prepoznat kao jedan od ciljeva koji treba lokalizovati. Međutim, za svaki od COR koji su u Planu razvoja izdvojeni rodna ravnopravnost je neophodan uslov kako bi se ti ciljevi postigli (tabela 2).

¹⁹ Videti više na <https://www.local2030.org/about-us.php>

Tabela 2. Lokalizacija ciljeva održivog razvoja i veza sa unapređivanjem rodne ravnopravnosti

Cilj i potciljevi održivog razvoja*	Veza COR i rodne ravnopravnosti**
Razvojni pravac 1. Unapređenje javne uprave	
 16.5, 16.6, 16.7	→ Učestvovanje žena u političkim procesima dovodi do kreiranja politika koje bolje odražavaju potrebe njihovih porodica i zajednica. → Društva koja cene žensku participaciju imaju manje ekonomskih, socijalnih ili političkih razlika između muškaraca i žena, kao i manje nasilja. → Postoji pozitivna korelacija između udela žena policajaca i stope prijavljivanja seksualnog zlostavljanja.
Razvojni pravac 2. Razvoj infrastrukture i zaštita životne sredine	
 6.1, 6.2, 6.3, 6.5	→ Poboljšana vodovodna i sanitarna infrastruktura smanjuje vreme i intenzitet neplaćenog ženskog rada, što doprinosi povećanom učešću ženske radne snage i povećanim prihodima domaćinstva. → Dostupnost sigurne i pristupačne vode za piće, kao i kvalitetni sanitarni uslovi pozitivno utiču na zdravlje i obrazovanje žena, njihove dece i porodice, što dovodi do uspešnog ciklusa akumulacije ljudskog kapitala, produktivnosti rada i ekonomskog rasta.
 7.3	→ Angažovanje žena u korišćenju, razvoju i distribuciji poljoprivredne tehnologije zasnovane na obnovljivim izvorima energije povećava prinose useva, povećava prihode i produktivnost. → Rodno ravnopravan pristup čistoj energiji i učestvovanje žena na energetsom tržištu unapređuje životnu sredinu i smanjuje uticaj klimatskih promena kroz manje oslanjanje žena i muškaraca na tradicionalne energente (drvo i ugalj).
 11.3	→ Omogućavanje jednakog pristupa javnim prostorima i osnovnim uslugama muškarcima i ženama u gradovima presudno je za stvaranje inkluzivnih i održivih naselja. → Pružanje kvalitetnih i pristupačnih usluga brige o deci i starijim osobama presudne su, posebno u kontekstu ubranog starenja stanovništva, migracija i urbanizacije. → Dobra javna infrastruktura (npr. prevoz) ima pozitivne efekte na unapređenje blagostanja, zdravlja i obrazovanja žena i muškaraca, dece, starijih osoba i osoba s invaliditetom.
 12.2 i 12.5	→ Većinu odluka o potrošnji donose žene, koje ujedno imaju veću sklonost ka recikliranju, štednji energije i smanjenju količinu otpada. → Prisutnost žena na višim položajima podstiče stvaranje rodno osetljivih pristupa i inicijativa u upravljanju životnom sredinom i delotvornom korištenju prirodnih resursa. → Rodno ravnopravan pristup prirodnim resursima, imovini i tehnologijama, zajedno s povećanim učestvovanjem žena u upravljanju prirodnim resursima, važni su za postizanje održive potrošnje i proizvodnje.

13.2 i 13.3

- Zbog svog znanja, veština i iskustava u pogledu upravljanja hranom, vodom i prirodnim resursima, žene su ključni akteri u ublažavanju i prilagođavanju na klimatske promene te smanjenju rizika od katastrofa.
- Rodna ravnopravnost u upravljačkim strukturama povezana je sa smanjenim emisijama ugljen dioksida, većom zaštitom zemljišta i većom mogućnošću ratifikacije ugovora u oblasti zaštite životne sredine.
- Priznavanje prava ženama na zemlju, imovinu i finansije; jednaka dostupnost obrazovanja, osposobljavanja i razvoja veština; participacija na svim nivoima, uz promenu socijalnih normi, ključni su za omogućavanje ženama da ojačaju otpornost zajednica u uslovima klimatskih promena i prirodnih katastrofa.

Razvojni pravac 3. Unapređenje društvenih delatnosti

1.3

- Povećanje prihoda žena i smanjivanje platnog jaza unapređuje pristup i kontrolu nad imovinom i resursima, ima pozitivan efekat na produktivnost i učešće žena na tržištu rada, jača pregovaračku moć unutar porodice i društva, smanjuje siromaštvo i povećava životni standard porodice i zajednice.
- Ulaganje u zdravlje i obrazovanje žena pozitivno utiče na blagostanje i razvoj dece što doprinosi stvaranju obrazovane i produktivnije radne, a samim tim i smanjenju siromaštva.
- Smanjivanje tereta staranja i neplaćenog rada ostavlja ženama više vremena za angažovanje na plaćenim poslovima, doprinosi razvoju znanja i veština i učestvovanju u društvenom životu.

3.4 i 3.5

- Bolji pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama doprinosi smanjenju oboljevanja i smrtnosti žena i muškaraca tokom života.
- Veće uključivanje u produktivne aktivnosti i povećanje prihoda žena koje više ulažu u blagostanje porodice vodi ka unapređenju fizičkog i mentalnog zdravlja članova porodice.
- Uklanjanje rodno zasnovanog nasilja poboljšava zdravlje i razvoj žena i njihove dece, a u isto vreme smanjuje troškove socijalnih usluga, gubitak prihoda i produktivnosti, kao i troškove lečenja žena žrtava nasilja.

4.2 i 4.4

- Obezbeđivanje pravednog i kvalitetnog obrazovanja i obuke tokom čitavog života jača ženske sposobnosti, unapređuje njihov životni standard i doprinosi blagostanju porodica i zajednice.
- Više jednakosti u obrazovanju pogoduje preduzetništvu i privrednoj raznolikosti kao ključnim pokretačima održivog ekonomskog razvoja.
- Viši obrazovni status žena doprinosi jačanju kvaliteta ljudskog kapitala, uključujući i bolje zdravlje i obrazovanje dece.
- Rodna raznolikost u obrazovanju može da dovede do povećanja inovacija

Razvojni pravac 4. Razvoj privrede

2.3 i 2.4

- Žene imaju značajnu ulogu u prehrambenom sistemu: proizvodnji, preradi, distribuciji i pripremi hrane.
- Veća kontrola nad imovinom, resursima i uslugama (zemlja, stoka, finansijske i savetodavne usluge), kao i tehnologijom ima pozitivan uticaj na produktivnost.
- Poljoprivrednice imaju dragocena znanja koja doprinose poljoprivrednoj proizvodnji, upravljanju usevima i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava.
- Jednaki pristup žena proizvodnim resursima i mogućnostima povećao bi prinos useva za 20% – 30%, ukupnu poljoprivrednu proizvodnju za 2,5% – 4% i spasio od gladi 100 – 150 miliona ljudi.
- Bolji prehrambeni status žena rezultira boljim zdravstvenim i obrazovnim ishodima za njihove dece.

8.2, 8.3, 8.5 i 8.9

- Smanjivanje rodnog jaza na tržištu rada i jednak pristup resursima, imovini i tehnologijama pozitivno utiče na kreiranje poslova, produktivnost i privrednu raznolikost.
- Učešće žena u preduzetništvu uz dostupnost mikrofinansiranja omogućava ženama da izdržavaju sebe i svoje porodice i daju doprinos zajednici.
- Veća zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama unapređuje poslovanje.

9.1

- Povećavanje ulaganja u javnu infrastrukturu, uključujući socijalnu i fizičku infrastrukturu ima pozitivne efekte na stvaranje radnih mesta, povećavanje aktivnosti koje donose prihod, smanjenje neplaćenog rada kao i podsticanje ekonomskog rasta.
- Ulaganje 2% BDP u socijalnu infrastrukturu može da poveća zaposlenost za 6,1% u razvijenim zemljama.
- Bolja infrastruktura (prevoz i električna energija) ima pozitivne efekte na zdravlje i obrazovanje žena i dece, a poboljšana sanitarna i vodovodna mreža smanjuju bolesti
- Pristup žena obrazovanju i zapošljavanju doprinosi industrijalizaciji.
- Smanjivanje segregacije u obrazovanju unapređuje inovacije.

*Izvor: Plan razvoja Grada Pirota 2021 - 2028.

**Izvor: Dugarova, 2018

Sistematsko integrisanje rodne perspektive znači da za svaku meru koja treba da doprinese realizaciji Agende 2030, bilo da je reč o politikama ili programima na lokalnom nivou, treba u svakoj fazi pažljivo proceniti implikacije koje ta mera ima za žene, muškarce, devojčice i dečake, pri čemu iskustva i problemi žena i muškaraca treba da predstavljaju integralnu dimenziju u kreiranju, primeni, praćenju i vrednovanju politika i programa.

Analiza integrisanosti rodne perspektive u Plan razvoja Grada Pirota

Analiza integrisanosti rodne perspektive u Plan razvoja Grada Pirota prati strukturu ciklusa planiranja opisanog u Smernicama za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave (Radomirović i dr, 2020).

Pripremna faza i organizacija procesa

Kada postoji neuravnoteženo učešće žena i muškaraca u procesu planiranja i donošenja odluka, to može dovesti do toga da ishodi politika imaju različit uticaj na žene i muškarce, zbog čega je neophodno u proces planiranja i donošenja odluka uključiti različita iskustva kako bi se poboljšao ne samo proces, već i sveukupni rezultati. U koordinacionom timu za izradu Plana razvoja²⁰ nije obezbeđena podjednaka zastupljenost žena i muškaraca budući da su od ukupno 14 članova tima svega 4 žene. Pri formiranju tematskih grupa obezbeđena je podjednaka zastupljenost žena i muškaraca u tri od četiri grupe (tabela 3): za unapređenje javne uprave, za razvoj privrede te za unapređenje društvenih delatnosti. U grupi za razvoj infrastrukture i zaštitu životne sredine muškarci čine tri četvrtine ukupnog broja članova.

Tabela 3. Broj članova tematskih grupa i struktura po polu

Tematska grupa	ukupno	muško		žensko	
		broj	%	broj	%
Razvoj infrastrukture i zaštita životne sredine	20	15	75.0	5	25.0
Javna uprava	13	7	53.8	6	46.2
Razvoj privrede	22	10	45.5	12	54.5
Unapređenje društvenih delatnosti	33	15	45.5	18	54.5

Izvor podataka: Rešenje o formiranju tematskih grupa za izradu Plana razvoja Grada Pirota, br. 06-77/20 od 28. oktobra 2020. godine

Na osnovu dostupne dokumentacije nije moguće utvrditi da li su i u kojoj meri u proces konsultacija uključene nevladine organizacije koje se bave direktno ili indirektno pitanjima rodne

20 Rešenje o formiranju Koordinacionog tima za izradu Plana razvoja Grada Pirota, br. 06-77/20 od 28. oktobra 2020. godine

ravnopravnosti, kao ni da li je obezbeđeno učešće žena, pripadnica marginalizovanih ili ranjivih grupa (etničke manjine, osobe sa invaliditetom, stanovnica ruralnih područja, itd). Sa druge strane, predstavnici lokalne samouprave ističu da su u tematsku grupu koja se bavi unapređenjem društvenih delatnosti uključene organizacije koje se bave rodnom ravnopravnošću kao i predstavnici drugih organizacija. Pored toga navode da je u postupku javnih konsultacija i javne rasprave dokument stavljen na uvid svim interesnim grupama te da je javnost putem medija pozvana da učestvuje u izradi dokumenta.

Pregled i analiza postojećeg stanja

U ovoj fazi izrade Plana razvoja, a prema Zakonu o planskom sistemu i Uredbi o javnim politikama, na početku je bilo potrebno izvršiti analizu efekata do tada važećih planskih dokumenata (ex-post analiza), pre svega Strategije lokalnog održivog razvoja Grada Pirota (SLOR), što nije urađeno. Analiza ostvarenih rezultata sprovođenja SLOR treba da bude sastavni deo analize stanja kako bi se utvrdilo koji su očekivan i efekti izostali, odnosno koji rezultati nisu ostvareni u skladu sa planiranim vrednostima, tj. pokazateljima učinaka i koji su razlozi za to²¹.

U analizi postojećeg stanja treba identifikovati osnovne pokazatelje u oblasti javne politike, sa obrazloženjem zbog čega su za praćenje stanja izabrani upravo ti pokazatelji, kao i ocenu stanja u oblasti u odnosu na izabrane pokazatelje. Identifikacija problema obuhvata detaljan i precizan opis problema, a analiza problema podrazumeva analizu uzroka i posledica problema, njegove prirode i obima. Analiza problema mora da pokaže kako se problem do sada razvijao i kako bi se u budućnosti razvijao bez intervencije u toj oblasti²².

U prikazu stanja Plana razvoja dat je pregled podataka kroz Profil zajednice - socioekonomska analiza (poglavlje V) i rezultati SWOT analize u okviru prikaza svakog od četiri razvojna prioriteta (poglavlje VIII). U Profilu zajednice analiza problema je urađena samo za oblast poljoprivrede (odeljak 5.3), kvaliteta vazduha (odeljak 8.1) i kvaliteta zemljišta (odeljak 8.2), dok je za ostale oblasti dat samo opis stanja bez identifikovanja i analize problema. Pored toga, samo jedan problem je identifikovan u Profilu zajednice - starenje stanovništva (odeljak 3.5). Ni za jedan problem koji je naveden u SWOT tabelama nije izvršena analiza uzroka i posledica problema, njegove prirode i obima.

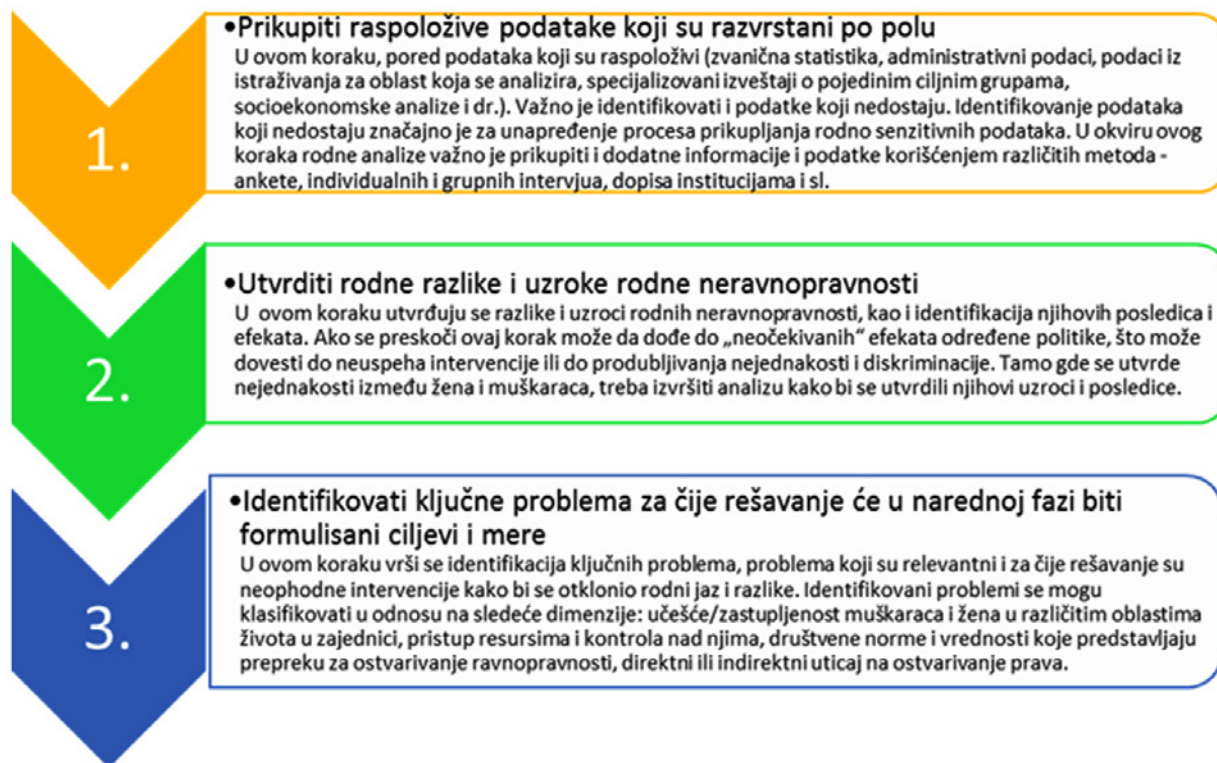
U ovom delu Plana razvoja bilo je neophodno sprovesti rodnu analizu (slika 11): 1. Prikupiti raspoložive podatke koji su razvrstani po polu; 2. Utvrditi rodne razlike i uzroke rodne neravnopravnosti; 3. Identifikovati ključne probleme za čije rešavanje će u narednoj fazi biti formu-

²¹ Uredba o metodologiji upravljanja javnim politikama, analizi efekata javnih politika i propisa i sadržaju pojedinačnih dokumenata javnih politika (Sl. glasnik RS, br. 8/2019), član 10.

²² Ibid.

lisani ciljevi i mere. Rodnu analizu ne treba razumeti kao posebnu analizu, već kao sastavni deo analize stanja i način da se horizontalna dimenzija rodne ravnopravnosti uključi u analitički proces Plana razvoja.

Slika 11. Rodna analiza u tri koraka (EIGE, 2016)

U profilu zajednice prikazani su rodno razvrstani podaci u delu o polnoj strukturi stanovništva (odeljak 3.6), podaci iz popisa 2011 o stanovništvu prema tipu aktivnosti i broju nezaposlenih (odeljak 3.10), podaci o nepismenima (odeljak 3.11), podaci o ukupnom broju zaposlenih (odeljak 6.1) podaci o zapošljavanju lica sa evidencije Nacionalne službe za zapošljavanje, novoprijavljenim nezaposlenima i nezaposlenima na evidenciji (odeljak 6.4), ukupnom broju korisnika socijalne zaštite (odeljak 7.3.2). Međutim, izostala je analiza podataka i definisanje problema koji imaju rodni aspekt.

Pored toga što u najvećem delu podaci nisu razvrstani po polu, vrsta podataka u nekim oblastima je takva da ne omogućava utvrđivanje problema. Tako su, na primer, za osnovno obrazovanje prikazani podaci o broju učenika po školama i razredima, a na osnovu takvih podataka nije moguće zaključiti kakav je obuhvat osnovnim obrazovanjem niti kakvi su trendovi. Podaci pokazuju da je u Pirotu u periodu od 2013. do 2019. došlo do smanjivanja obuhvata dece osnovnoškolskim obrazovanjem sa 96,2% na 93,9%, pri čemu su prisutne rodne razlike (obuhvat dečaka u 2013. iznosio je 95,8%, a u 2019. 95,3%, dok je obuhvat devojčica bio 96,6% i 92,4% respektivno). Za analizu uzroka značajnog pada obuhvata osnovnim obrazovanjem devojčica svakako bi trebalo prikupiti i analizirati podatke o obuhvatu dečaka i devojčica prema tipu naselja (kakav je obuhvat dece u gradovima, a kakav u selima?) i etničkoj pripadnosti (kakav je obuhvat dece romske nacionalne manjine?).

U delu SWOT analize koja se odnosi na oblast razvoja društvenih delatnosti navedeni su problemi koji imaju negativne uticaje na rodnu ravnopravnost: u selima postoji samo pripremni predškolski program (ne postoji obuhvat dece mlađe od 6 godina); usluge socijalne zaštite nisu dovoljno razvijene; rastući broj starog stanovništva kojima je potrebno pružiti uslugu pomoć u kući, pre svega u seoskom području; nedostatak smeštajnih kapaciteta za uslugu stanovanje uz podršku; postojanje liste čekanja za uslugu lični pratilac; nepostojanje prihvatilišta za odrasla i stara lica, decu i žrtve nasilja; nepostojanje usluge predah smeštaj; niska stopa zaposlenosti mladih; nedovoljan broj projekata koji se bave rodnom ravnopravnošću; nerazvijeni programi antidiskriminacije prema osetljivim grupama (žene, stari, manjine, osobe sa invaliditetom, LGBT); loš ekonomski položaj prosvetnih, socijalnih i zdravstvenih radnika i službenika u gradskoj upravi, javnim preduzećima i ustanovama; veliki broj jednočlanih/dvočlanih staračkih domaćinstava na selu; restriktivan budžet zdravstva i budžet za socijalnu zaštitu; nedovoljan broj zaposlenih u zdravstvu, socijalnoj zaštiti, gradskoj upravi, javnim preduzećima i ustanovama zbog ograničenja i zabrane zapošljavanja; starenje stanovništva; veliki broj penzionera sa najnižim primanjima, koji su na ivici siromaštva. Većina identifikovanih problema odnosi se na nedovoljnu dostupnost usluga socijalne zaštite, a nedostatak ovih usluga ima izražen rodni aspekt budući da su žene te koje se najviše brinu o starima, nemoćnima i osobama sa invaliditetom.

U ostalim oblastima nisu identifikovani problemi koji ukazuju na neravnopravnost, a prisutni su, kao što je jaz u stopama nezaposlenosti i zaposlenosti, nisko učešće žena na mestima odlučivanja u javnim preduzećima i gradskoj upravi, nisko učešće žena u vlasništvu nad zemljištem, među preduzetnicama i vlasnicama privrednih društava.

Formulisanje ciljeva i mera za njihovo ostvarivanje

U prikazu metodologije se navodi da su na osnovu SWOT analize „definisani konkretni sektorski ciljevi, podciljevi, mere i projekti“ (str.7). Ipak, tu vezu između nalaza SWOT analize i ciljeva nije moguće utvrditi budući da nisu navedeni ključni problemi. Takođe nije poznato da li su i na koji način bili utvrđeni prioriteti. Proces urođenog planiranja podrazumeva da se u ovoj fazi obavi proces konsultacija koji treba da ukaže na prioritete i definiše ciljeve koje treba postići u određenom vremenskom okviru.

Prilikom dizajniranja mera koje treba preduzeti u Planu razvoja važno je da se proceni koliko one doprinose unapređenju rodne ravnopravnosti. Za svaki od prioriternih ciljeva i mera kojima ciljevi treba da se ostvare definišu se pokazatelji koji omogućavaju procenu ne samo ostvarenosti postavljenih ciljeva i mera, već su ujedno i jasni indikatori koji ukazuju na smanjenje nejednakosti. Neophodno je da, gde god je to moguće, pokazatelji budu razvrstani prema polu.

Budući da rodna analiza nije sprovedena u prethodnoj fazi, nedostaju informacije o postojanju rodnog jaza, kao i o uzrocima i posledicama neravnopravnosti u oblastima koje su izdvojene, a koja je prisutna kako smo pokazali u prikazu stanja u lokalnoj zajednici. Izostanak takve vrste analize onemogućio je i definisanje ključnih problema. Shodno tome, nedostaje formulacija rešenja kroz ciljeve i/ili mere.

Formulisanje ciljeva i mera u planu razvoja – ključna pitanja

Da li Plan razvoja jasno navodi ciljeve, mere i rezultate kojima će se postići rodna ravnopravnost?

Da li su ciljevi i mere u vezi sa ključnim problemima koji su identifikovani u analizi?

Da li su ciljne vrednosti razvrstane po polu kada je to prikladno?

Da li će dugoročno mere u Planu razvoja uticati pozitivno ili negativno na socioekonomski položaj žena i osnaživanje žena?

Da li je budžet raspoređen tako da promoviše rodnu ravnopravnost?

Da li su u formulisanju ciljeva uvažena mišljenja organizacija civilnog društva koje se bave pitanjem rodne ravnopravnosti?

Da li Plan razvoja sadrži indikatore razvrstane po polu?

Da li indikatori učinka omogućavaju merenje ostvarenosti rodne ravnopravnosti?

U određenoj meri izuzetak predstavlja oblast društvenih delatnosti a za koju su u prethodnoj fazi definisani neki problemi koji imaju rodnu dimenziju. Naime prioritetni cilj 3.2. *Unapređenje i modernizacija socijalne zaštite* mogao bi da doprinese unapređenju rodne ravnopravnosti kroz razvoj usluga i povećanje obuhvata, čime bi se smanjio neplaćeni rad žena. Međutim, ciljne vrednosti koje su postavljene za realizaciju ovog cilja u osmogodišnjem periodu (povećanje usluga u nadležnosti JLS sa tri na šest te povećanje broja korisnika sa 90 na 240) upućuju na to da će efekti mera koje su planirane biti neznatni za unapređenje položaja žena u oblasti neplaćenog rada, jer će ogromnoj većini ove usluga i dalje biti nedostupne.

Slično je i sa merom 3.7.3 *Priprema i sprovođenje aktivnosti i projekata iz oblasti rodne ravnopravnosti* u okviru prioritetnog cilja 3.7 *Unapređenje mehanizama za podršku civilnom sektoru*. Planirano je da se za osam godina broj pripremljenih projekata iz oblasti rodne ravnopravnosti poveća sa dva na osam, što i dalje ne znači da će tih osam projekata biti realizovano.

Nijedan od indikatora učinka u Planu razvoja nije rodno osetljiv, odnosno ne sadrži rodno razvrstane početne i ciljne vrednosti. Na primer, za pokazatelj 4.3.1 *Broj registrovanih preduzetnika i MSP* trebalo je ciljne vrednosti prikazati prema polu (broj preduzetnika/preduzetnica, kao i broj vlasnika/vlasnica MSP), čime bi se iskazala opredeljenost da se realizacijom mera koje su planirane utiče na smanjivanje rodnog jaza. Slična je situacija i kod dva pokazatelja vezana za razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj - 4.4.1. *Broj poljoprivrednih gazdinstava koja koriste gradske subvencije* i 4.4.2. *Broj poljoprivrednih gazdinstava koji u toku godine koriste više od 500.000,00 dinara gradskih subvencija* – gde je podatke moguće izraziti kao broj gazdinstava čiji su vlasnici muškarci, odnosno žene. Budući da će se pokazatelji mera razraditi u Srednjoročnom planu razvoja Grada Pirota, od izuzetne je važnosti da ti pokazatelji, gde god je to prikladno, budu rodno razvrstani.

Praćenje i vrednovanje

Plan razvoja Grada Pirota u delu koji se odnosi na institucionalni okvir za sprovođenje definiše proces sprovođenja (praćenje, vrednovanje i izveštavanje, kao i tela odgovorna za aktivnosti sprovođenja (Gradsko veće, Gradska uprava i Komisija za praćenje sprovođenja Plana razvoja). Predviđeno je da Komisiju za praćenje sprovođenja Plana razvoja rešenjem imenuje gradonačelnik, a biće sastavljena od predstavnika gradske uprave, javnih preduzeća, predstavnika privrede i NVO.

Prilikom formiranja Komisije potrebno je obezbediti uravnoteženu zastupljenost muškaraca i žena. Neophodno je da u proces vrednovanja budu uključene nevladine organizacije koje se bave, direktno ili indirektno, pitanjima rodne ravnopravnosti.

Pitanja za evaluaciju rodnog aspekta Plana razvoja

Da li indikatori mere rodne razlike u rezultatima i ishodima?

Do kojih poboljšanja je došlo u uslovima života, odnosima u domaćinstvu i položaju žena kao rezultat sprovedenih mera u Planu razvoja?

Da li su povećani kapaciteti lokalne samouprave za promociju rodne ravnopravnosti?

Da li sistem praćenja omogućava prikupljanje rodno razvrstanih podataka?

Da li žene i muškarci imaju jednaku korist od sprovođenja Plana razvoja?

Da li su žene i muškarci konsultovani u procesu praćenja i vrednovanja?

Da li su muškarci i žene imali mogućnost da izraze mišljenje o uticaju koji je imao Plan razvoja?

U procesu praćenja realizacije Plana razvoja, treba da se prikupe podaci i informacije koji se zasnivaju na definisanim indikatorima kako bi se proverilo da li su ciljevi i mere ostvareni. Veoma je važno da se teškoće i odstupanja utvrde što ranije kako bi se otklonile na vreme. Pored toga je važno da podaci koji se prikupljaju budu rodno razvrstani kako bi se otklonio nedostatak formulisanja indikatora kao rodno neutralnih. Prilikom prikupljanja informacija posebnu pažnju treba obratiti na pripadnice i pripadnike marginalizovanih ili ranjivih grupa. Praćenje se ne odnosi samo na to da li se i u kojoj meri realizuju ciljevi i mere, već i na to kako rade oni/e koji imaju odgovornost za njihovo sprovođenje.

Prilikom vrednovanja Plana razvoja neophodno je koristiti evaluacione metode i pitanja koja integrišu rodnu perspektivu. Treba uzeti u obzir informacije i podatke prikupljene tokom realizacije, ali i podatke iz drugih izvora. Rodno senzitivna evaluacija na taj način značajno doprinosi razumevanju onoga što doprinosi ostvarenju rodne ravnopravnosti u pojedinim oblastima lokalnog razvoja, ali i u identifikovanju teškoća, što je značajno u narednom ciklusu planiranja. Nalazi do kojih se dođe u procesu vrednovanja biće veoma korisni u revidiranju Plana razvoja ili u narednom ciklusu planiranja, bilo da je reč o sektorskim planovima/strategijama ili novom planu razvoja. Neka od pitanja koja mogu da budu korisna u ovom procesu prikazana su u okviru iznad.

U Planu razvoja Grada Pirota nedostaje rodna perspektiva kako u analizi stanja, tako i u postavljenim ciljevima, merama i predloženim pokazateljima. U analizi stanja veoma mali broj podataka je razvrstan prema polu (polna struktura stanovništva, podaci iz Popisa 2011), o stanovništvu prema tipu aktivnosti i broju nezaposlenih, podaci o nepismenima, podaci o ukupnom broju zaposlenih, podaci o zapošljavanju lica sa evidencije NSZ, novoprijavljenim nezaposlenima i nezaposlenima na evidenciji te ukupnom broju korisnika socijalne zaštite. Nije izvršena analiza rodni nejednakosti niti su formulisani rodno senzitivni ciljeve i mere²³, pri čemu izostaje procena uticanja predloženim intervencijama na položaj žena i muškaraca u lokalnoj zajednici. Nijedan pokazatelj učinka ne sadrži rodno razvrstane ciljne vrednosti.

Razloge za izostanak rodne perspektive predstavnice lokalnih organizacija vide u nedostatku političke volje, odnosno nezainteresovanosti donosilaca odluka, odsustvu rodne analize, procedurama za donošenje i sprovođenje javnih politika, marginalizovanosti pitanja rodne ravnopravnosti u lokalnoj samoupravi, nefunkcionalnosti mehanizama za rodnu ravnopravnost, kao i nedovoljnom informisanošću i odsustvom edukacija u ovoj oblasti. Nedovoljna je transparentnost i odgovornost lokalne vlasti u izveštavanju o obavezama vezanim za rodnu ravnopravnost. Predstavnice civilnog sektora smatraju da je neophodno jačanje kapaciteta institucija podizanjem svesti o rodnoj ravnopravnosti u političkom i stvarnom životu, kao i saradnja lokalne samouprave sa NVO. Posebno ugroženim grupama žena predstavnice NVO smatraju nezaposlene žene, žene sa sela, Romkinje i samohrane majke.

Zašto je izostala rodna perspektiva u Planu razvoja Grada Pirota i koje su ključne prepreke za integrisanje rodne perspektive u lokalne politike razvoja?

„Nepostojanje interesa donosilaca odluka.“

„Nije bilo rasprava i diskusija.“

„Nedovoljna edukacija o rodnoj ravnopravnosti.“

„Mislim da je osnovni razlog nepostojanje službe ili lica koje se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti u lokalnoj samoupravi. Tačno je, postoje aktivnosti na polju rodne ravnopravnosti koje se realizuju kroz određene sporadične projekte gde se angažuju lica koja se bave ovim pitanjem, ali samo u periodu trajanja projekta. Tačno je, tek je odnedavno oformljena Komisija za rodnu ravnopravnost i članovi komisije se bave pitanjima i problemima rodne ravnopravnosti, ali lično smatram da je pitanje rodne ravnopravnosti u lokalnoj samoupravi za sada marginalizovano i nije mu posvećena dovoljna pažnja kako bi se i ostvarivali ciljevi rodne ravnopravnosti.“

„Nedovoljna osvešćenost i informisanost donosioca odluka u vezi sa rodnom ravnopravnosti, kao i nepoštovanje usvojene Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti u navedenom dokumentu.“

„U različitim sektorima i oblastima nedostaju rodne analize.“

„Nedovoljna uključenost građanki u izradu razvojnih planova, a koja treba da obezbedi razmatranje njihovih problema.“

²³ Samo jedna mera je formulisana kao rodno osetljiva: 3.7.3 Priprema i sprovođenje aktivnosti i projekata iz oblasti rodne ravnopravnosti. Dve mere pominju žene uz druge grupe stanovništva: 3.5.3 Organizovanje sportskih događaja i realizacija programa koji popularizuju i čine sport dostupnim deci i omladini, ženama, osobama sa invaliditetom; 4.3.9 Razvoj i promocija preduzetničkog duha i podsticanje preduzetništva žena, mladih i socijalnog i kreativnog preduzetništva.

„Ključna prepreka za integrisanje rodne dimenzije u lokalnu politiku je nedovoljno znanje i poznavanje problematike pitanja rodne ravnopravnosti delegiranih lica koja ovom temom treba da se bave. Kada razgovarate sa članovima Komisije za rodnu ravnopravnost o ovom pitanju, dolazite do zaključka da nisu dovoljno informisani o aktivnostima koje se planiraju, i odluke o ovom pitanju su čini mi se, centralizovane. Lokalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost će biti usvojen, kako je planirano, sredinom septembra, ali u ovom trenutku ne postoji radna verzija koju bismo mogli da pogledamo.“

„Nedovoljna zainteresovanost donosioca odluka o pitanjima rodne ravnopravnosti. Žene na pozicijama nisu dovoljno uticajne. Organizacije civilnog društva ne vrše pritisak koji vodi ka promeni.“

Predstavnice NVO

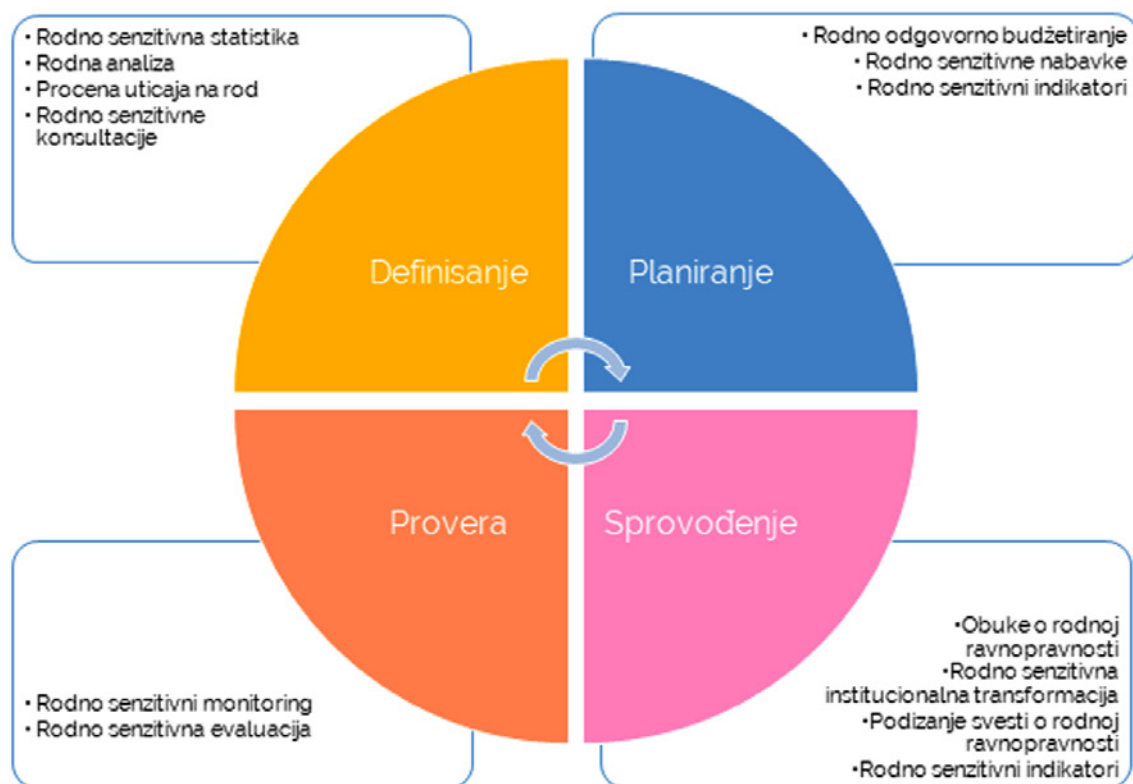
Preporuke za integrisanje rodne perspektive u Srednjoročni plan razvoja Grada Pirota

Jedinice lokalne samouprave prema Zakonu o planskom sistemu Republike Srbije²⁴ imaju obavezu izrade i donošenja srednjoročnog plana razvoja (SPR). Referišući se na opšte i posebne ciljeve kao i mere iz Plana razvoja, SPR treba da sadrži i²⁵: pregled mera za ostvarenje utvrđenih ciljeva za sve vreme važenja SPR; podatke o sredstvima potrebnim za sprovođenje svake od mera; pokazatelje učinka za praćenje stepena postignutosti opštih i posebnih ciljeva i sprovođenja mera, sa početnim i ciljanim godišnjim vrednostima za svaku godinu srednjoročnog plana; detaljan pregled aktivnosti koje se sprovode u okviru određene mere za prvu godinu važenja tog plana; rizike i preduslove za ostvarenje mera. Izrada SPR Grada Pirota će biti prilika (a i obaveza) da se otklone propusti Plana razvoja u pogledu izostavljanja rodne perspektive te da se rodna perspektiva integriše u SPR u svakoj fazi ciklusa planiranja koristeći metode i alatke za urođnjavanje (slika 12). Navedeno podrazumeva da se ravnopravnost između žena i muškaraca kao sveobuhvatni princip razmatra kod donošenja svih odluka, u svakoj fazi procesa izrade plana i od strane svih aktera koji su uključeni (EIGE, 2016).

²⁴ Sl. glasnik RS, br. 30/2018, član 26

²⁵ Ibid. Član 27

Slika 12. Ciklus urođnjavanja javnih politika – faze, metode i instrumenti

Izvor EIGE (2016)

Kada postoji neuravnoteženo učešće žena i muškaraca u procesu planiranja i donošenja odluka, to može dovesti do toga da ishodi politika imaju različit uticaj na žene i muškarce zbog čega je neophodno u proces planiranja i donošenja odluka uključiti različita iskustva kako bi se poboljšao ne samo proces, već i sveukupni rezultati.

Preporuka 1: Princip uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena treba primeniti kako prilikom formiranja tima koji će se baviti izradom SPR tako i kroz čitav proces planiranja. Potrebno je da u proces konsultacija budu uključene nevladine organizacije koje se bave direktno ili indirektno pitanjima rodne ravnopravnosti kao i učešće žena, pripadnica marginalizovanih ili ranjivih grupa. Prilikom uključivanja zainteresovanih strana treba obezbediti uravnoteženu zastupljenost muškaraca i žena bez obzira da li je reč o onima koji imaju interes od sprovođenja SPR, o onima koji mogu uticati na njegovo sprovođenje ili o onima na koje će uticati planirane intervencije (pozitivno ili negativno). U procesu rodno osetljivih konsultacija nezavisno od toga da li je reč o pojedincima/kama, organizacijama civilnog društva, sindikatima, udruženjima poslodavaca, predstavnicima lokalne samouprave i drugima, za svaku od oblasti treba pribaviti mišljenje učesnika/ka o tome kako će predložene intervencije uticati na žene i muškarce.

Podaci iz analize stanja u četiri oblasti važne za ostvarivanje rodne ravnopravnosti potvrđuju postojanje rodni nejednakosti. Sve oblasti (razvojni pravci) koje su izdvojene u Planu razvoja važne su za postizanje rodne ravnopravnosti. Budući da je izostala procena uticaja na druš-

tvo (a samim tim i procena uticaja na rodnu ravnopravnost)²⁶, to je potrebno uraditi prilikom izrade SPR. Prvi korak u tome treba da bude procena rodno značaja (relevantnosti) svake od planiranih mera kako bi se izdvojile one mere koje su važne za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, što je preduslov za sledeći korak: identifikovanje smera i intenziteta uticaja na rod svake od mera koje su važne za rodnu ravnopravnost. Posebna pažnja mora biti usmerena na uticaj mera na određenu ciljnu grupu u pogledu pristupa i/ili kontrole resursa i, shodno tome, uticaj na socio-ekonomski i društveni položaj žena i muškaraca, bilo poboljšanjem ili nanošenjem štete (Antonijević, 2020). Treba imati na umu da pored očiglednih uticaja neke mere, postoje i skriveni uticaji. Tako, na primer, dve infrastrukturne mere u okviru prioritetnog cilja 2.3. Razvoj i unapređenje saobraćajne infrastrukture, izgradnja javne garaže/parking prostora (2.3.3) i izgradnja nove autobuske stanice (2.3.8.) sasvim će različito uticati na muškarce i žene, budući da među vozačima većinu čine muškarci, dok javni prevoz većinom koriste žene.

Preporuka 2: *Za svaku od mera iz Plana razvoja, a na koje se referiše u SPR, treba identifikovati na koga će neposredno ili posredno uticati. Nakon toga je potrebno razmotriti da li postoje razlike za muškarce i žene u pogledu uslova, ponašanja, prednosti, potreba i mogućnosti u svakoj od četiri oblasti. U sledećem koraku treba ispitati da li će realizacije mera imati različite posledice po žene i muškarce ili po devojčice i dečake. (npr. pristup obrazovanju, tržištu rada, penzije, plate, porezi, društveni život, stanovanje, zdravlje, sigurnost i sl). Da bi se utvrdile eventualne razlike neophodno je obezbediti rodno razvrstane podatke. To mogu da budu podaci koji su raspoloživi (zvanična statistika, administrativni podaci, podaci iz istraživanja za oblast koja se analizira, specijalizovani izveštaji o pojedinim ciljnim grupama, socioekonomske analize i dr.). Važno je identifikovati i podatke koji nedostaju. Identifikovanje podataka koji nedostaju značajno je za unapređenje procesa prikupljanja rodno senzitivnih podataka. Ukoliko se analizom utvrdi da postoje rodne razlike, potrebno je sprovesti procenu uticaja na rod.*

Procena uticaja na rod omogućava predviđanje mogućih implikacija politike na život žena i muškaraca i prvi je korak za unapređenje rodne ravnopravnosti. Rodno odgovorni SPR će obezbediti da se potrebe svih građana/ki, žena i muškaraca, podjednako rešavaju tako da se sagledaju izazovi i da se identifikuju akcije potrebne za premošćavanje rodno razlika. Postavljanje pitanja, sakupljanje podataka i drugih informacija neophodno je kako bi se izgradila znanja o rodnoj nejednakosti. Budući da u Planu razvoja nije izvršena procena uticaja na rod to je neophodno učiniti prilikom izrade SPR iz najmanje dva razloga. Prvo, one mere za koje se utvrdi da će imati negativan uticaj na rod ili da neće doprineti smanjenju rodnih razlika treba redizajnirati ili ih treba zameniti merama koje će doprineti smanjenju ili otklanjanju rodne nejednakosti. Drugo, SPR je instrument za postavljanje prioriteta, bilo da je reč o izboru mera koje će najpre biti realizovane ili opredeljivanju visine sredstava za realizaciju pojedinih mera. Prilikom razmatranja mera u obzir treba da se uzmu ljudski i finansijski resursi na lokalnom nivou koji su

²⁶ Napominjemo da je procena uticaja regulisana Uredbom o metodologiji upravljanja javnim politikama, analizi efekata javnih politika i propisa, i sadržaju pojedinačnih dokumenata javnih politika (Sl. glasnik RS, br. 8/2019) u članu 27: „Analizom efekata na društvo sagledavaju se značajni pozitivni i negativni direktni i indirektni efekti opcija javne politike na različite kategorije stanovništva, a naročito na osetljive kategorije pojedinaca ili grupa pojedinaca čija se situacija može pogoršati usled sprovođenja mera javne politike, kao i na ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti. Razmatranje efekata na društvo posebno je značajno prilikom usvajanja javnih politika u oblastima konkurentnosti, socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, urbanizma, prostornog planiranja i građevinarstva, kao i u svim drugim oblastima u kojima se ostvaruje direktan ili indirektni uticaj na stanovništvo. Sagledavanjem efekata na rodnu ravnopravnost treba da se proceni postojanje uticaja na rodnu ravnopravnost, sa posebnim osvrtom na pol koji je manje zastupljen.“

dostupni za njihovo sprovođenje, kao i rezultati rodne analize koji ukazuju na to da će biti zadovoljene specifične i različite potrebe žena i muškaraca kroz rodno budžetiranje. Prvi korak u uspostavljanju rodnog budžetiranja je uporedna analiza uticaja postojećih budžetskih rashoda na žene/devojke i muškarce/dečake. Na osnovu ove analize, sledeći je korak dodela sredstava za finansiranje intervencija/mera koje se bave nejednakostima između muškaraca i žena.

Preporuka 3: *Za svaku od mera koje su definisane za svaki od razvojnih pravaca, a za koje je utvrđeno da su rodno relevantne, potrebno je izvršiti procenu uticaja na rod u odnosu na sledeće kriterijume: učešće, sredstva, norme i vrednosti (Antonijević, 2020). Merenje uticaja treba da ukaže na eventualni pozitivan ili negativni uticaj predloženih mera na:*

- *Učešće žena i muškaraca u javnom i političkom životu ili na tržištu rada, pri čemu se pozitivan uticaj manifestuje u značajnom povećanju broja žena na mestima odlučivanja, na primer na rukovodećim i upravljačkim mestima u javnim preduzećima (ne manje od 40%).*
- *Pristup i kontrolu resursa kao što su: znanje i obrazovanje; nove tehnologije i pristup relevantnim i tačnim informacijama; zapošljavanje i napredovanje; zdravlje; slobodno vreme; finansijski resursi; pozicije moći. Pozitivan uticaj je prisutan kada predložena mera dovodi do značajnog smanjenja ili otklanjanja rodnog jaza u određenoj oblasti. Na primer, merenje stope zaposlenosti ukazuje na smanjenje jaza u zaposlenosti muškaraca i žena.*
- *Rodne društvene norme i vrednosti koje utiču na ravnopravni položaj žena i devojčica. Cilj je proceniti i kvantifikovati uticaj mere na uspostavljene i opšteprihvaćene rodne društvene norme i uloge, kao i društveno vrednovanje žena i muškaraca, ženskosti i muškosti. Mere koje deluju pozitivno su one koje doprinose promeni uspostavljenih društvenih mehanizama i struktura koji reprodukuju rodnu neravnopravnost u oblasti rodne podele rada (raspodela plaćenog i neplaćenog rada te horizontalna i vertikalna rodna segregacija tržišta rada), organizaciji privatne i porodične sfere života, kao i organizaciji građanskih prava i dužnosti, upravljanju i odlučivanju.*

Preporuka 4. *Odrediti prioritetne mere na osnovu značaja pozitivnih ili negativnih uticaja i verovatnoće njihovog nastanka. Prioritetne treba da budu one mere čiji je uticaj procenjen kao uticaj visokog i srednjeg značaja i sa vrlo verovatnim nastankom. Za svaku od prioritetnih mera odrediti aktivnosti, koje u slučaju procenjenog negativnog uticaja treba da doprinesu njihovom smanjivanju ili otklanjanju, a u slučaju pozitivnog uticaja, aktivnosti koje doprinose maksimiziranju pozitivnih uticaja. Za svaku od prioritetnih mera treba formulisati rodno osetljive pokazatelje sa utvrđenim polaznim i ciljnim vrednostima. U tu svrhu mogu se koristiti neki od rodno osetljivih pokazatelja, prikazanih u prilogu 1. Kako bi se razvili rodno osetljivi indikatori neophodno je obezbediti rodno razvrstane podatke, što uključuje: 1) iskazivanje ukupne statistike unutar oblasti prema polu; 2) analiziranje i prikazivanje svih varijabla i karakteristika po polu kao primarnoj klasifikaciji. Prilikom identifikovanja uticaja pojedinih mera na žene i muškarce treba uzeti u obzir faktore koji mogu doprineti višestrukoj diskriminaciji (starost, etnička pripadnost, tip naselja i sl.).*

Literatura

Antoniјеvić, Z. (2020): *Rodna procjena uticaja: alatke i metode za urodnjavanje politika, programa i projekata*; Friedrich-Ebert-Stiftung, FES, Sarajevo

Bradaš, S., Petovar, K. i Savić, G. (2018): *Žene na selu – od nevidljivosti do razvojnog potencijala*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Kancelarija Beograd

Dugarova, E. (2018) *Gender Equality as an Accelerator for Achieving the Sustainable Development Goals – Discussion Paper*, United Nations Development Programme

EIGE (2016): *Gender impact assessment: Gender mainstreaming toolkit*. European Institute for Gender Equality

Hinrichsen, I. et al. (2014): *Guidelines on designing a gender-sensitive results-based monitoring (RBM) system*; Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Kopanja, V., Teodorović, I. i Njegovan, Z. (2013): *Analiza procesa planiranja u gradovima i opštinama u Republici Srbiji*, Stalna konferencija gradova i opština

Kopanja, V. (2013a): *Priručnik za implementaciju, monitoring i evaluaciju strategija razvoja*, Centar za razvoj Jablanickog i Pcinjskog okruga

Marošek, J., Zupan, S., Velcin, K., Bilić, Z. i Marinković, A. (2012): *Monitoring i evaluacija strategija lokalnog održivog razvoja*, Program podrške opštinama IPA 2007 „Dobra uprava, planiranje i pružanje usluga“

Matković, G. i Stranjaković, M. (2020): *Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji*; Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije

Radomirović, M., Aleksić, D. i Marinković, A. (2020): *Smernice za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Projekat Podrška reformi javne uprave u Srbiji

Radivojević, J. (2012): *Matrica indikatora za formiranje buduće baze rodno senzitivnih podataka za praćenje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti u Srbiji*. Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike

Prilog 1. Primeri rodno osetljivih pokazatelja

RAZVOJNI PRAVAC	POKAZATELJ
Razvoj infrastrukture i zaštita životne sredine	✓ Zadovoljstvo sigurnošću i zaštitom javnih prostora (škole, ulice, parkovi, saobraćajnice...) prema polu ✓ Broj autobuskih stajališta u selima ✓ Broj institucija koje kroz projekte dodeljuju sredstva ženama za unapređenje energetske efikasnosti ✓ Broj žena i muškaraca poljoprivrednih proizvođača/ica koji su učestvovali na predavanjima i radionicama o zaštiti životne sredine
Javna uprava	✓ Broj rodno osetljivih postupaka javnih nabavki koje raspisuje lokalna samouprava na godišnjem nivou ✓ Broj korisnika interneta prema polu, starosti i tipu naselja ✓ Broj zaposlenih u javnoj upravi koji su završili obuku o rodno odgovornom budžetiranju ✓ Broj dokumenata (planova, programa, projekata) usvojenih na lokalnom nivou koji su urodneni (uključuju rodnu perspektivu) ✓ Procenat muškaraca i žena u savetima mesnih zajednica ✓ Procenat muškaraca i žena među predsednicima saveta mjesnih zajednica
Razvoj privrede	✓ Podaci o vlasništvu privrednih subjekata po polu, podaci o preduzetnicima/cama po polu ✓ Podaci o vlasništvu nad nepokretnom imovinom, stanovima, kućama i zemljištem po polu ✓ Procenat žena vlasnica registrovanih poljoprivrednih gazdinstava ✓ Podaci o novoosnovanim preduzećima i preduzetničkim radnjama prema polu ✓ Rodno specifične stope zaposlenosti prema sektoru delatnosti i obrazovanju ✓ Rodno specifične stope nezaposlenosti prema obrazovanju, starosti i trajanju nezaposlenosti ✓ Rodno specifične stope neaktivnosti prema starosnim grupama ✓ Udeo žena na rukovodećim pozicijama u preduzećima/ustanovama ✓ Žene i muškarci, starosti 15-64 u statusu „pomažući članovi domaćinstva“ prema tipu naselja ✓ Platni jaz između zaposlenih žena i muškaraca prema sektorima delatnosti i obrazovanju ✓ Platni jaz između samozaposlenih žena i muškaraca

Unapređenje društvenih delatnosti	✓ Obuhvat predškolskim/osnovnim/srednjim/visokim obrazovanjem prema polu ✓ Procenat muškaraca i žena zaposlenih u institucijama predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja ✓ Broj devojčica i dečaka predškolskog uzrasta po starosnim grupama, tipu naselja i etničkoj pripadnosti ✓ Broj osoba bez zdravstvenog osiguranja prema polu ✓ Broj osoba bez penzijskog osiguranja prema polu ✓ Procenat budžeta za zdravstvo namenjen specifično za zdravstvene potrebe žena i specifično za zdravstvene potrebe muškaraca ✓ Broj rodno specifičnih zdravstvenih usluga dostupnih u ruralnim sredinama ✓ Procenat podnetih krivičnih prijava u slučajevima porodičnog nasilja u odnosu na ukupan broj prijavljenih slučajeva ✓ Procenat presuda u slučajevima porodičnog nasilja u odnosu na ukupan broj podnetih krivičnih prijava ✓ Broj samohranih roditelja prema polu ✓ Broj samačkih staračkih domaćinstava prema polu i tipu naselja ✓ Penzijski jaz između žena i muškaraca prema tipu naselja
-----------------------------------	---

Publikacija je pripremljena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“ kojom se uspostavlja opštedruštveni dijalog među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja. Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su Beogradska otvorena škola, Fondacija BFPE za odgovorno društvo, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana and Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar i Smart kolektiv.

Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.